

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7562>

Number: 68 , p. 499-519, Summer I 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Publication of Acceptance Date

20.03.2018

01.07.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

15.07.2018

DİNİ CEMAATLERDE SEKÜLERLEŞME (DÜNYEVİLEŞME): NUR CEMAATI ÖRNEĞİ¹

*SECULARIZATION IN RELIGIOUS COMMUNITIES: THE CASE OF
NUR COMMUNITY²*

Arş. Gör. Dr. Mehmet Salih Ökten

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0444-4595>

Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Öz

Modernitenin aşırı pozitivist okuması olan sekülerleşme söylemine göre, modern dönemle birlikte toplumsal tabanını yitireceği düşünülen fakat tam tersi bir durumla karşılaştığımız dini cemaatlerin özelde Nurcuların gündelik yaşamlarında sekülerleşmenin boyutlarını, seküler modernliği nasıl anlamlandırdıkları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Nurcular kendi içerisinde farklı alt gruplara ayrılmıştır ve ayrılmaya devam etmektedir. Çalışmamızda Nur cemaatinin genel öğretisiyle bağdaştığına inandığımız alt gruplar alınmıştır. Cemaatin bütününe yansıtması bakımından görüşmecilerin farklı yaş, meslek, eğitim, kent ve gruptan seçilmesine özen gösterilmeye çalışılmıştır. Cemaatin genelde erkeklerden müteşekkil bir yapılanması olduğundan ve kadın mensuplarına ulaşma zorluğundan dolayı sadece erkeklerle görüşülebilmektedir. Araştırmamız için en uygun yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın başlangıcında örnekleminizin ne kadar olacağını kestiremediğimizden, görüşmecilerin sorulara verdikleri cevaplar birbirinin tekrarı olmaya başladığı aşamaya kadar (doyum noktası) veri toplamayı öngören, Glaser ve Strauss'un geliştirdiği kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu anlamda birçok nur mensuplarıyla görüşülmüş fakat 29 kişinin görüşleri yeterli görülmüştür. Araştırma kapsamındaki görüşmecilere 'kartopu örnekleme' yoluyla yani tanıdık veya referans yoluyla ulaşılmıştır. Cemaat üyelerinin

¹ Bu araştırma Cemaat Modernliği: Nurcularda Uyum, Direnç ve Değişim Dinamikleri adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

² This study was produced from a doctorate thesis study entitled Community Modernity: Adaptation, Resistance and Change Dynamics in Nurjus.

sekülerleşmesini ve ne tür gerilimler yaşadıklarının en bariz mekânları kentlerdir. Bu yüzden bizler de modernliğin en yoğun yaşandığı kentlerdeki cemaat mensuplarıyla derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirdik. İstanbul'daki görüşmelerimiz, Yeni Asya'dan ayrılmış Şekercihan Derneği adı altında yeni bir grup oluşturmuş Nur cemaati mensuplarıyla, Manisa'daki görüşmelerimiz Manisa/Soma İlim ve Kültür Vakfı tarafından her yıl düzenlenen 'Risale-i Nur Okuma Programı'na Türkiye'nin birçok ilinden katılan Nur cemaati mensuplarıyla gerçekleştirilmiştir. Diğer görüşmelerimiz ise Şanlı Urfa, Mardin ve Gaziantep illerinde, görüşmecilerin belirttikleri adreslere gidilerek gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler 2017 yılının Yaz'ında 2 ay (Temmuz-Ağustos) gibi bir sürede gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katıldığımız okuma programlarında, gittiğimiz dershanelerinde/derneklerinde nasıl sohbet geliştirdiklerini, birbirleriyle olan ilişki biçimlerini, gündelik yaşamlarını ve olaylara bakışlarını birbir gözlemleme fırsatı yakaladık. Sonuç olarak Nurcular her ne kadar seküler modernliğe karşı ciddi bir duruş sergilemeye çalışsalar da, bunun genelde söylem düzeyinde kaldığı, pratikte ise seküler modernlikle git-tikçe derinleşen ve karmaşık hale gelen bir ilişki içerisine girdikleri söylenebilir. Nurcuların sekülerleşmeyi ve dini vecibelerini yerine getirmeyi birlikte yürüttükleri görülmüş-tür.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, Sekülerleşme, Dini Cemaat, Nurcular, Said Nursi

Abstract

According to the discourse of secularization, which is extreme positivist reading of modernity, the dimensions of secularization in the daily lives of the religious communities that were thought to lose their social base along with the modern period but revealed an exact opposite situation, in particular Nurju followers, and how they interpret secular modernity constitute the subject of the research. Nurju followers have been separated into different subgroups within themselves and they also continue to be separated. The sub-groups that are believed to be compatible with the general doctrine of Nur community were discussed in our study. It was attempted to pay attention to choose interviewees from different age, occupation, education, city and groups in terms of reflecting the entire community. Only men could be interviewed because of the facts that the community has a structure that is generally composed of men and that it was difficult to reach female members. The qualitative research method was used as the most appropriate method for our research. Since we could not predict how big our sample would be at the beginning of the research, the theoretical sampling method developed by Glaser and Strauss providing data collection was used up to the stage (saturation point) where the answers given by interviewees began to repeat each other. In this sense many Nurju members were interviewed; however, the opinions of 29 people were considered sufficient. The interviewees within the scope of the research were reached through 'snowball sampling', in other words, through familiar individuals or references. The most obvious places where the members of the community are secularized and experience different frustrations are the cities. For this reason, we conducted in-depth interviews with the members of the community in the cities where modernity is experienced most intensely. Our interviews in Istanbul were held with the members of Nur community who formed a new group under the name of Şekercihan Association that separated from Yeni Asya, and our interviews in Manisa were held with the members of Nur community from many provinces of Turkey who participated in 'Risale-i Nur Reading Program' that is organized every year by Manisa/Soma Science and Culture Foundation İlim ve Kültür Vakfı (Science and Culture Foundation). Other interviews were held in Şanlı Urfa, Mardin and Gaziantep provinces by going to the residential address of interviewees. In-depth interviews were held in a period of 2 months (July-August) in the summer of the year 2017. We also had the opportunity to observe how they conduct religious conversa-

tions, how they interact with each other, their daily lives and perspectives in the reading programs we participated and in schoolhouses/associations we visited. In conclusion, although Nurjus attempt to take a serious stand against secular modernity, it can be said that this usually remains at the discourse level and that they are involved in a relationship that becomes increasingly deeper and complex with secular modernity in practice. It was seen that the Nurjus conducted secularization and fulfillment of religious duties together.

Keywords: Modernity, Secularization, Religious Community, Nurjus, Said Nurs

GİRİŞ

Sekülerizm³ tarihsel kökenini pagan kültürüne kadar götürmekle birlikte esas olarak Rönesans'la birlikte başlayan bir moderniteyle anılmaktadır. Weber, oluşturduğu sekülerleşme teorisinde, batıda bilimin gelişmesi, akıl ve rasyonelitenin öne çıkmasıyla "büyünün bozulduğu"nu ifade etmiştir⁴. Sekülerleşme teorisi, modern bilim ve rasyonelleşmenin dini irrasyonel kıldığını, dinin hem toplumsal hem de bireysel bilinç düzeyinde zamanla gerileyeceğini varsaymıştır. Teknolojik ilerlemeyle, her şeye kadir Tanrı fikrinden uzaklaşacağı, insanların doğayı denetimleri altına alacağı öngörülmüştür. Kısaca toplumlar ne kadar modernleştikçe dinden de o ölçüde uzaklaşacağı vurgulanmıştır. Böyle bir bakış açısının objektif olmaktan çok ideolojik ve dogmatik olduğu da ifade edilmektedir (Hadden 2002: 134).

Modern toplumda dini sembollerin inandırıcılığının azalmasının kurumsal açıdan en bariz sonucu dinin sadece bireysel vicdanlara sığdırılmaya çalışılması olmuştur. Özellikle modern toplumlarda sosyal yaşamın kamusal ve özel alanlara ayrıştırılması ve dinin kamusal alandan tecrit edilip sadece özel alan ile sınırlandırılmaya çalışılması, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve benzeri durumlar dinin sadece bir vicdan meselesine indirgenmeye çalışıldığını gösterir.

Giddens'a göre, seküleritenin gücü dini tümüyle ortadan kaldırmaya yetmese de, gündelik yaşam üzerinde dini etkinliği oldukça zayıflamıştır. Ona göre din, artık meşruiyetini deneysel gözlem ve mantıksal düşünceden almaktadır (Giddens, 1994: 107).

Sekülerizmi basitçe devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılması olarak düşünülmemiyeceği, çünkü böyle düşünmemiz durumunda bu ayrılığın örneklerini ta ortaçağ Hıristiyan ve İslam devletlerine kadar götürebileceğimizin mümkün olacağı ifade edilmektedir. Bu yüzden sekülerizmin ayırt edici özelliği bundan ziyade, din siyaset ve etik kavramlarına getirdiği yeni argümanlar olarak görülmesi gerektiği de belirtilmektedir. Sekülerizm kavramını ilk olarak dile getiren G. Jacop Holyoake (1851'de) bununla yapmaya çalıştığını şey, kendi görüşlerini Bradlaugh'un ateist görüşlerinden ayırmaya çalışmaktır. Yani Holyoake, sekülerizmin her zaman için ille de ateist görüşler içermeyeceğini vurgulamaya çalışmıştır Asad'a göre de seküler, ne dini olanın devamı niteliğindedir, ne de dini olandan basit bir kopuştur. Ona göre, seküler, modern zamanın ruhuna uygun olan belli davranış, bilgi ve duyarlılıkları bir araya getiren bir kavramdır Asad'a göre, dini ve seküler kavramları sabit/değişmez kategoriler değildir. Birbirlerine geçişlilikleri söz konusudur. Örneğin modern tarihin ve şiirin oluşumunda dinin ve mitin önemli bir katkısını yadsımamak gerekmektedir. Fakat bu durum, modern tarihin ve şiirin kökeninin dini olduğu anlamına gelmemektedir (Asad, 2007: 11,

³ C.Williams'a göre, sekülerizm latince "saeculum" dünyevi olma, çağ ifadesine karşılık gelmektedir.

⁴ Bu konuda bkz. Duran, 1995.

36-38).

Berger daha önce dinin, sekülerizm karşısında bir kriz yaşadığını ifade etmiş, fakat sonradan gerek Batıda gerekse de doğuda bir dini eğilimin ortaya çıktığını görünce bu durumu sekülerizm krizi olarak revize etmiştir (Coşkun, 2010: 64). Berger'e göre modernleşme süreci zorunlu olarak sekülerleşmeyi doğurmamakta, dini geriletmemektedir (Berger'den akt. Küçükcan, 2005: 114). Aydınlanma felsefesi başlangıçtaki niyeti modernleşmenin katı pozitivist okumasının bir çıktısı olan sekülerleşmeyle dinin tarih sahnesinden çekileceğiydi. Fakat gelinen aşamada modernite bu aşırı okumaları terk etmiş din ile olan uyumsuzluğunu bir kenara bırakmıştır. Yani modernite ile sekülerleşmenin aynı şeyler olduğu düşüncesi geçerliliğini kaybetmiştir. Dünya modernleşmektedir. Ama din hala tüm yoğunluğuyla tarih sahnesindedir.

Seküler modernlik Berger'in deyimiyle din karşısında bir krize girince yeni bir metot arayışına girerek daha sinsi bir şekilde hareket ettiğini söyleyebiliriz. Sekülerizm girdiği bu krizden çıkmak, meşruiyet sorununu aşmak için kendisini bu sefer dinsel formlarla ifade etmeye başlamıştır. Bunu tüketim kültürü sayesinde dini değerleri gerçek anlamlarından çıkartıp sembolik nesnelere dönüştürerek ve kendisini dini formların içine gizleyerek yapmaya çalışmaktadır. Böylece dinsel içerikler modern yaşamın kullanımına sunulmaktadır. Bireyler artık dinsel değerleri ve normları, seküler modern durumları gündelik hayat pratiklerinde bir arada tutabilmektedirler. Yani seküler ile dinsel ayrımlarının artık bulanıklaştığı, birinin diğerinin yerini tümüyle almasının mümkün olmadığı tartışılmaktadır. Örneğin Müslüman kadınlar başörtüleriyle kamusal alana çıkmaktadırlar. Kadının başörtüsüyle kamusal alana çıkması, seküler bir durumu çağrıştırırken; başörtüsünün kendisi dinselliği ifade etmektedir. Kadınlar artık dinseliliğin göstergesi olan başörtüsüyle seküler bir yaşamın sunduğu kamusal alana çıkmaktadırlar. Kısaca seküler ile dinsel sınırların aşındığından söz edilmektedir. Se-

külerleşmeyle dinseliliğin bir dönüşüm yaşadığı gerçek olmakla birlikte; bu dönüşümün dinin özüne ilişkin bir değişimi gerçekleştirdiğine yönelik elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Her dini değişimi sekülerleşme olarak adlandırmak yanıltıcıdır (Subaşı, 2004: 74).

Göle, cumhuriyet rejimi modernleşme projesinin Türkiye'deki tüm habitusu⁵ (düşünce, davranış, beğeni kalıpları, konuşma biçimi gibi tüm toplumsal pratikleri) zorla değiştirmeyi hedeflediğini, böylelikle batı modernliğinin tartışmasız üstünlüğünün kabul edildiğini vurgular. Daha önceleri sadece özel alanla sınırlandırılmış İslam'ın, özellikle 1980 sonrası dini cemaatler eliyle kamusal alanda ifade edilmesi, İslami kesimin kendi habituslarını oluşmasını sağlamıştır (Erdem, 2001: 147). Kadınların başörtüsüyle üniversitede okumak istemeleri, işyerlerinde ve AVM'lerde mescitlerin açılması, İslami kimlik içerikli sivil toplum kuruluşlarının ve İslami usullere uygun kafeler, restoranların çoğalması, İslami tatiller, İslami giyinme ve yemek yeme alışkanlığının gelişmesi vb. İslam'ın kamusal alanda görünür olmasının yanı sıra, İslami yaşam biçimine uygun, yeni kamusal mekânların ve yeni İslami habitusların oluştuğunu bizlere göstermektedir (Göle, 2011: 34). İslami habitusların oluşması ve İslam'ın kamusal alandan görülmesi, İslam'ın siyasetin gündemine taşınmasına sebep olmuştur. Bu süreçte sekülerizm hakkında tartışmalarda

⁵ Bourdieu sosyolojisinde temel bir kavram olan habitus, toplumsal eyleycilerin gündelik hayattan siyaset alanına, beğeni kalıplarından konuşma biçimine kadar bütün toplumsal pratikleri belirlemek için kullanılır (Erdem, 2001: 146). Habitus, bireyin içselleştirilmiş toplumsallığını ifade eder. Toplumsallaşmayı sağlayan yapılandırıcı bir mekanizmadır. Bireyin, çeşitli durumlarla nasıl başa çıkacağına dair stratejileri üretmesini sağlar (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 27). Bourdieu, habitusu oyun metaforuyla anlatmaya çalışır. Bireylerin oyun esnasında geliştirdikleri uygun pozisyonları ve taktikleri habitusa benzetir. Bireyin eylemlerini, futbol maçında kalecinin gelen topun gelişine göre nasıl tutacağını kestirmesine benzetebiliriz. Habitus bu anlamda bireye yeni deneyimler karşısında bir yatkınlık kazandırır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 121).

alevlenmiştir. Türkiye'de sekülerleşmeyle ilgili tartışmalar genel anlamda laiklik ekseninde dönmektedir. Aslında bu kadar hararetle yapılan tüm tartışmalar temelde cumhuriyet rejiminin habitusu ile İslami habitus yani kültürel kodlar ve yaşam tarzları arasındaki bir iktidar mücadelesinden kaynaklanmaktadır.

İslami kesimin kamusal alanda belirgin bir şekilde görünür olması ve İslami habitusların oluşması, beraberinde hızlı bir değişimi de getirmiştir. Modernlikle geleneksellik arasında, karmaşık motiflerin işlendiği yeni davranış kalıplarının ortaya çıkmasına, kent sel yaşama, tüketim kalıplarına ve serbest piyasa koşullarına adapte oldukça, İslami aktörlerin içeriden dönüştürmesine neden olmaktadır. İslam'ın katı yorumlanışından uzaklaşıldıkça farklı bedensel tepkiler ve mekânsal pratiklerle kamusa alanda yeni görünürlük kalıpları oluşturulmaktadır (Kömeçoğlu, 2003: 39).

Bu araştırma İslam'ın temel değer ve normlarını referans alan dini cemaatlerinden Nurcuların sekülerleşme boyutlarını gündelik yaşam pratikleri üzerinden okumaya çalışarak, sosyal bilimlerde merkezi bir önem kazanmış İslam çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Cemaat

Cemaatin en küçük akrabalık ilişkisinden, ulus/devlete kadar geniş bir yelpazeyi barındırması kavramsallaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Her ne kadar cemaatin kavramsallaştırılması zor olsa da bu kavramsallaştırmayı en iyi yapanların başında Tönnies gelmektedir. Bugün bile teorik anlamda cemaatin kavramsallaştırılması yapılmaya çalışılırken Tönnies'in *Gemeinschaft*'ına başvurulmaktadır.

Tönnies'in tanımladığı cemaat kavramı, geleneksel ve belirli coğrafyalarla sınırlıdır. Cemaatteki statülerin miras yoluyla geldiğini, sosyal ilişkilerin 'duygusal' bir temele dayanmasını cemaatin esasını oluşturduğunu

ifade etmiştir. Tönnies 'kan bağı cemaati', 'yer cemaati' ve 'fikir cemaati' şeklinde üç cemaat kategorisinden söz eder. Bu cemaat kategorileri tarihsel gelişmelerle ilintilidir. Kan bağı cemaatinde ancak belirli aralıklarla sabit bir yer mefhumu vardır. Daha sonraları göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte daha ileri bir aşama olan 'yer cemaati' görülmüştür. Yer cemaatini ise daha ileri bir aşama olan 'fikir cemaati' takip etmiştir. Cemaat mensupları arasındaki bağlılığın fiili görünüşleri, kan bağı cemaatinde 'hısımlık', yer cemaatinde 'komşuluk' ve fikir cemaatinde ise 'dostluk' oluşturmaktadır. Elbette bu cemaat kategorilerinin özelliklerinin birbirlerine geçişlilikleri söz konusudur. Tönnies, sadece en baskın olan özelliği belirtmek için kategorileştirme yoluna gitmiştir. Tönnies, hangi cemaat kategorisinde olursa olsun, cemaat mensupları arasındaki bağlılığın daimi olmasını sağlayanın aynı Tanrı'ya olan bağlılık olduğunun altını özellikle çizer. Tönnies'in yapmış olduğu bu kategorileştirmenin evrimci bir anlayışı taşıdığı görülmektedir. (Gezgin, 1988, s. 198-200).

Tönnies'e göre cemaat, durağan bir yapı arz eder. Buna karşılık tanımladığı cemiyet/toplum kavramında, bu geleneksel yapılar ve belirli bir coğrafyayla sınırlandırmalar ortadan kalkar. Cemiyet hayatına geçişle birlikte birey yalnızlaşmıştır. Cemaati tabii iradenin baskın olduğu her türlü birlik olarak tanımlarken, akli iradenin baskın olduğu ve onun tarafından biçimlendirildiği birlikteliği ise cemiyet olarak tanımlamaktadır. Cemaatte otorite ile dostluk kavramları içiçe geçmişken, cemiyette ise bu kavramlar ayrılmıştır. Modern devlette otorite adeta en tepe noktasına ulaşmıştır. Cemaatte aile, akraba, komşuluk, dostluk gibi temel esaslar üzerine kurulu birlikler, cemiyette bireysel çıkarların/arzuların ve özel yaşamın ön plana geçtiği birliklere devredilmiştir. Tönnies kent yaşamını cemiyet ile özdeşleştirmiştir. Modern öncesi dönemden modern döneme geçişi *Gemeinschaft*'ten (cemaat) *gesellschaft*'e (cemiyet) geçiş şeklin-

de açıklamıştır. Tönniese göre modern dönemle birlikte cemaat aşınmış ve yok olmaya yüz tutmuştur. (Tönnies 2000: 185-217). Günümüzde her ne kadar Tönnies'in belirtmiş olduğu "Gemeinschaft"ı gibi olmasa da, cemaatleşmenin yeniden boy gösterdiği bir gerçektir.

Yelken'in de (1999) belirttiği üzere, Cemaat kavramı Tönnies'ten bu yana çok değişti. Modern cemaatlerin çoğu artık kan bağına yahut toprağa bağımlı değil. Cemaatte giriş çıkışlar bireylerin özgür eylemleri sonucu olduğu için, doğaları gereği iradidirler. Artık cemaat, aile gibi içinde doğulan, yani hazır bulunan bir olgu değil, Berger ve Luckmann'ın ifade ettikleri gibi bireylerin etkileşimleri sonucu inşa edilen bir süreçtir.

Tönnies'te bir grubun cemaat olabilmesi için genelde 'mekân' ve 'cemaat duygusu' gibi iki temel şartı sağlaması gerektiği ifade edilmektedir. Fakat günümüz modern dünyasında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla mekân şartının bağlayıcılığı oldukça azalmıştır. Bu durum cemaatin boyutlarını genişletmiştir (MacIver ve Page, 1994, s. 16-17). Bunu özellikle günümüz dini cemaatlerinde rahatlıkla görebiliriz. Mekânın (alanın) sınırlayıcılığına takılmadan, farklı birçok mekânda kitle iletişim araçları sayesinde birbirlerinden haberdar olan dini cemaat mensupları 'cemaat duygusu' içerisinde birbirlerine bağlanabilmektedirler.

Cemaat artık belirli bir yere (mekâna) bağlı toplumsal ilişkiler şeklinde değil; anlam ve kimlik boyutunun ön plana çıkarıldığı toplumsal ilişkiler şeklinde tanımlanmaktadır. Benedict Anderson cemaat kavramına oldukça geniş kapsamlı bir anlam yükleyerek, oldukça büyük ve karmaşık kurumsal sistemlere sahip ulusal bir kimlik olarak tarif etmiştir (Anderson, 2007).

Bir Metin Cemaati: Nurcular

Nur cemaati, 20 yy'in başlarında ortaya çıkan ve etkisi gittikçe artan, Said'i Nursi'nin müellifi olduğu Risale-i Nur Külliyyatını⁶

referans kaynağı olarak belirleyen bir İslami harekettir. Said'i Nursi'yi ve eserlerini izleyenlere ise Nur talebeleri (Şakirt) denmektedir. Halk arasında ise Risale-i Nurları okuyanlara Nurcu denmektedir.

Şerif Mardin, Nurculuk ile ilgili ulaşabildiği kaynaklardan edindiği izlenimin, Nurculuğun dinin mitsel-şüriyel boyutunu açığa çıkarması olduğunu ifade eder. Öz benliğin bütünlüğünün korunmasını bu boyuta bağlar (Mardin, 1993: 33).

Nur cemaati önceleri küçük kasabalarda örgütlenip güç kazanmasına rağmen sonraları kentsel bir karaktere bürünmüştür. Gelenek içerisinde bir değişimi öngördüklerinden kentte yaşayanlara daha çok hitap etmektedir. Ayrıca kırsal alanlardan kentlerde doğru nüfus hareketliliği ve kentlerin hızla büyümeleri dini sunmada farklı bir dil geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu dilin geliştirilmesinde ise Said Nursi oldukça etkili olmuştur (Yavuz, 1995: 6). Günümüz Nurcularına baktığımızda genel itibarıyla kentlilerden oluştuğu görülmektedir.

Nurcuların bir metin cemaati olması başlı başına ayrışmanın ve çoğul hale gelmesinin kaynağıdır denebilir. Çünkü metnin kendisi farklı okuma ve yorumlamalara açık olması yeni grupların oluşmasına neden olmuştur/olmaktadır. Bu ayrışmaların başka nedenleri olarak serbest piyasa ekonomisi ve siyasetin görece demokratikleşmesi de sayılabilir. Bu sayede her Nurcu grup kendi dergisini ve okur kitlesini kurmuştur (Yavuz, 2008:231).

Nur cemaatinin kolları arasında, Risale-i Nurlarla ilgili olarak yapılan tartışmalar hep kendi içi sohbetleriyle sınırlı kalmıştır. Nur cemaatinin kaç gruba bölündüğüyle ilgili olarak net veriler yoktur. Kimi yerde bir grup Nur cemaatinden sayılırken, kimi yerde ise sayılmamaktadır. Siyasi çekişmeler, iktisadi liberalleşme, milliyetçi söylem, risalelerin basım ve yayımı gibi nedenlerden dolayı gittikçe ayrışma yaşansa da zihinsel dünyaları-

⁶ Nursi'nin ilhamat yoluyla geldiğini ve yazdırıldığını iddia ettiği eserlerin tümüne Risale-i Nur denir. Risale-i

Nurlar on iki ciltten oluşmaktadır. 130 parça risaleden (yazıdan/küçük kitap) ibarettir.

nın birbirine yakın olduğu söylenebilir. Zaten çalışmamızda da incelediğimiz alt grupları nihai olarak “Nur cemaati” olarak belirtmemizin sebebi de budur. Amacımız kaç grup olduğunun net ifadesi olmamakla beraber ilk bölünmenin Yazıcılar ve Okuyucular şeklinde olduğunu sonraki bölünmelerin ise Okuyucular arasından gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Yöntem

Nitel araştırma yöntemiyle dini cemaatlere mensup bireylerin gündelik yaşamlarında seküler modernliği nasıl anlamlandırdıkları/deneyimledikleri, zihniyet yapı haritalarının neler olduğu, kendilerini ve çevresini nasıl algıladıkları vb. gibi derinlikli bir analizi yeterince sunamayacağından dolayı çalışmamız için en uygun yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel çalışmada sayısal verilerden ziyade anlamlandırma esastır⁷. Nitel çalışmada en çok kullanılan veri toplama araçları derinlemesine görüşme, odak grup (focus group) görüşmesi ve katılımlı gözlemdir. Araştırmamıza uygun olarak bu yöntemlerin üçü de kullanılmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, gözlem ise hem katılımlı hem de katılımsız gözlem şeklinde olmuştur. Araştırmanın başlangıcında örneklemimizin ne kadar olacağını kestiremediğimizden, görüşmecilerin sorulara verdikleri cevaplar birbirinin tekrarı olmaya başladığı aşamaya kadar (doyum noktası) veri toplamayı öngören, Glaser ve Strauss’un geliştirdiği kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Nur cemaatinin bütününe yansıtması bakımından mümkün olduğunca farklı illerden ve farklı gruplara mensup Nurcularda görüşülmeye çalışılmıştır. Her ne kadar nur cemaatinin kaç gruba ayrıştığı net olmamakla birlikte ‘Okuyucu’, ‘Yeni Asya’, ‘Yeni Asya’dan Ayrılmışlar’, Şekercihan, Meşveret, Nesil ve Zehra grupları mensuplarıyla görüş-

şülmüştür. Ayrıca Nurcu olup, farklı grupların sohbetlerine katılıp, kendilerini herhangi bir grupla sınırlandırmayan yeni bir tanım sayılabilecek ‘Cemaatsiz Nurcularla da görüşme imkânı bulunmuştur. Çalışmamızda nur cemaatinin genel öğretisiyle bağdaştığına inandığımız alt gruplar alınmıştır.

Metropoller, şehirler modernliğin en çok deneyimlendiği yerler olduğu için, modernliğin analizinde merkezi bir rol oynarlar. Nurcuların konumlandığı yerlerde genellikle metropoller ve şehirler olduğu için moderniteyi yoğun bir şekilde deneyimledikleri söylenebilir. Bundan dolayı bu çalışma mekânsal olarak Nurcuların yoğun oldukları bir çok farklı metropol ve şehirlerde gerçekleştirilmiştir. İstanbul’daki görüşmelerimiz, Yeni Asya’dan Ayrılmış, Şekercihan Derneği adı altında yeni bir grup oluşturmuş Nur cemaati mensuplarıyla, İstanbul/Fatih’te daha çok üniversiteli öğrencilerin kaldığı yurt ve ev karışımı bir mekânda gerçekleştirilmiştir. Bu dernekte bulunan ve dışarıdan sohbet için gelen birçok Nur cemaati mensubuyla görüşülebilmştir. Manisa’daki görüşmelerimiz, Manisa/Soma İlim ve Kültür Vakfı tarafından her yıl düzenlenen ‘Risale-i Nur Okuma Programı’na katılan Nur cemaati mensuplarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu okuma programına Türkiye’nin farklı illerinden çok sayıda nur cemaati mensupları katılmaktadır. Bu programı her ne kadar Nesil grubu tertip etse de katılanlar sadece bu gruba mensup değildir. Nur cemaatinin birçok farklı grubuna mensup olanlar da bu okuma programına katılmaktadırlar. Bu okuma programı sayesinde farklı illerden ve farklı gruplardan birçok nur cemaati mensubu ile yoğun bir irtibat kurulabilmiştir. Bir hafta boyunca yapılan tüm etkinliklere katılım sağlanabilmiştir. Diğer görüşmelerimiz Şanlı Urfa, Mardin ve Gaziantep illerinde, görüşmecilerin buldukları adreslere gidilerek gerçekleştirilmiştir.

Saha çalışmamızın bazı zorluklara rağmen, belirtilen sürede ve oldukça verimli

⁷ Nitel araştırma konusunda daha geniş bilgi için bkz. Neuman, 2014

geçtiği söylenebilir. 2017 yılının yazında 2 aylık (Temmuz-Ağustos) bir sürede görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Okuma programlarında ve gidilen cemaat evleri /derneklerde epey cemaat mensuplarıyla muhatap olunmuştur. Fakat görüşmecilerin sorduğumuz sorulara benzer cevaplar vermeye başladıkları aşamada, yeterli olduğu düşünülerek 29 kişinin görüşleri esas alınmıştır. Cemaatin bütünü yansıması bakımından görüşülen kişilerin farklı yaş, meslek, eğitim, bölge ve gruptan seçilmesine özen gösterilmeye çalışılmıştır. Cemaatin genelde erkeklerden müteşekkil bir yapılanması olduğundan ve kadın mensuplarına ulaşma zorluğundan dolayı sadece erkeklerle görüşülebilmektedir. Katıldığımız okuma programlarında, gittiğimiz dersane evlerinde ve derneklerinde nasıl sohbet geliştirdikleri, birbirleriyle olan ilişki biçimlerini, gündelik yaşamlarını, olaylara bakışlarını birebir gözlemlene şansını yakaladık. Aynı zamanda bu mekânlarda birçok cemaat mensubunun bir arada olduğu tartışmalarda bulunma imkânını elde edebildik. Görüşmecilere 'kartopu örneklem' yoluyla yani tanıdık veya referans yoluyla ulaşılmıştır. Bu şekilde daha rahat görüşlerini ifade edebilmişlerdir. Birkaç görüşmeci görüşme esnasında ses kaydını uygun görmediğinden ses kaydı olmadan görüşme gerçekleştirilmiştir. Nur cemaatinin diğer gruplarına nazaran kapalı bir görünüm arz eden 'Yazıcılar'la görüşülmek istenmiş, fakat görüşme isteğimiz uygun görülmemiştir. Bunda 15 Temmuz başarısız darbe teşebbüsü sonrasında dini cemaatlere olan olumsuz bakışın etkili olduğu söylenebilir.

Araştırma Soruları

Dini cemaatler tüketim toplumunu engelleyici bir özelliğe sahip midir? Yoksa dini cemaatler özünde tüketim toplumuna karşı olmakla birlikte bir süre sonra cemaat üyeleri de bu toplumun bir parçası haline mi gelmektedirler?

İslam ve sekülerleşme arasındaki gerilimli ilişki, Nur cemaatine mensup bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde kendini nasıl göstermektedir?

Nurcular kendi İslami anlayışlarına göre habitus oluşturabilmekte midirler?

Dini cemaatler özelde ise Nur cemaati, gündelik yaşamı tanzim ederek seküler modern yaşamın sıradanlığına karşı bir muhalefet geliştirebilirler mi?

Bulgular ve Yorum

Cemaat Mensuplarının Dünyevileşmeye Bakışları

Dünyevileşmenin dini cemaat etrafında örgütlenen, İslam'ı gündelik yaşamlarında temel referans olarak kabul eden dindarlar üzerinde ne kadar etkili olduğu üzerinde tartışmalar yapılmakla birlikte; tüketim kültürünün dini cemaatler mensuplarında da etkili olduğu ve mensuplarının modern dünyaya ait kavramların yeniden tanımlayarak içselleştirildiği de vurgulanmaktadır. Dinsel ve modern olanın arasında karşılıklı bir dönüşümün yaşandığı belirtilmektedir (Avcı, 2012).

Görüşülenlerin birçoğu, Nurcuların her ne kadar toplumun diğer birçok üyesine nazaran dünyevileşmeden daha az etkilendiklerini belirtse de, dünyevileşmeye yönelik ciddi bir eğilim içerisinde olduklarını, seküler modern hayatın gereklerine, tüketim kalıplarına uyduklarını belirtmişlerdir. Söylem düzeyinde dünyevileşmeye yönelik ciddi eleştirileri ve belirli duruşları olsa da pratikte bunun yansıtılmasında oldukça zorlandıkları ifade edilmektedir. Cemaat maddi olarak güçlendikçe dünyevileşmeye olan eğiliminin de arttığı bununla birlikte İslami duyarlılığın azaldığı söylenmektedir. Bu durum seküler anlayışın dini kisveye bürünerek kendini koruduğunu göstermektedir.

"...durgun olduğuna inandığımız bir sudaki kayığa binmişiz ve hiç farkına varmadan o suyun ortalarına doğru gidiyoruz. Yani tepkimiz var. Bunu kabul etmiyoruz, istemiyoruz da ama yaşantımızla biz onun ortasındayız. Onun içerisine düşmüşüz, istemiyoruz tamam mı? Bu ilerlemenin getirdiği safahatı bu durumu kabul etmiyoruz. Ama yaşantımızı gerek ona göre ayarlamadığımız gerekse isteyerek ayarlamadığımız dünyevi şeyler, bu argümanlar hoşumuza gidiyor. Bu se-

beplerden titiz bir çalışmamız olmadığı için dikkat edemiyoruz. Bunda muvaffak olamıyoruz... Biz gittikçe dünyevileşiyoruz. Yani mesela sohbetlerin eski ahengi kalmıyor. İnsanların eski teveccühü kalmıyor... Güçleniyoruz, kuvvetleniyoruz. Zenginleşiyoruz ama İslamiyet'ten uzaklaşıyoruz... Bize zenginlikle beraber gelen yenilikler, argümanlar, bizi aslında İslami hassasiyetten, hatta vicdandan, insanlıktan uzaklaştırıyorlar. (7. Görüşmeci-Meşveret, Ş. Urfa).

Görüşmelerde günümüz toplumunun kapitalist ve tüketime dönük bir toplum haline gelmesinin ihtiyaçları önceki dönemden hiç olmadığı kadar fazlalaştırdığı ve kanaat esasını bozduğu, Nurcuların da bu toplumun birer üyesi olmaları hasebiyle bu durumdan ciddi anlamda etkilendikleri, Nursi'nin ve Risale-i Nur'un yolundan artık pek gidilmediği dile getirilmiştir.

"Şartların değişmesiyle bütün Nurcular değil de, çoğu Nurcu aynı şu anki medeniyetin yaptığının birçoğunu yapıyorlar... Bana göre şu anda normal ehli dünya dediğimiz, yani Nurculuğun dışında kimler ne yapıyorlarsa Nurcular da aynısını yapmaya çalışıyor. Çok etkilediler... Eskiden insanlığın zaruri ihtiyaçları dört iken bu 'mimsiz' medeniyetten⁸ dolayı bu ihtiyaçlar yirmiyeye çıktı. Şimdi yirmiyeye çıkınca insanlar bu defa onu kazanmak için hürs gösteriyor. Hürs gösterince para kazanması gerekiyor. Meşru olamayan yollara tevessül ediyor. Ha bunu Nurcular, kanaat edenler yapmaması lazım... Ben iktisatlı, tutumlu olmaya çalışsam bile karım izin vermiyor. Karım komşuda bir şey görüyor. Aynısını istiyor... Üstadın iktisadi risalesini okumuşuz, kanaatini biliyoruz. ... Üstat bugün bir Nurcu aileye gelse, girdi kapıdan kaç kişi kaç tane nur talebesi diyebilir ki buyur üstadım rahatlıkla seni evime davet ediyorum. Senin ölçülerine uygun bir ev. Yüzde doksanı hayır der. Tabi diyemez. Evde diyelim ki bir televizyon yok. Üç televizyon var... Nurcular dün-

yeveleşme dalgasından kendilerini koruyamıyorlar. Ha şimdi koruması için ne olması lazım. Benim görüşüme göre bayanla erkeğin Risale-i Nuru tamamen özümsemesi lazım. Benim eşim diyelim bu konuda her gün kavga ediyoruz. Mesela iki yıldır bu evden çıkmaya çalışıyoruz. Ben on beş yıldır bu evdeyim... Urfa'nın en iyi evlerinden bir tanesiydi 2002'de gelmişim buraya. 15 yıl önce o zaman dört odalı, balkonlarımız çok büyük öyle ev yoktu. Ama ben diyorum bu bize yeter yok diyor. Bizden sonra gelen diyelim Nurcu kardeşlerim karşıya geçti. Asansörlü, efendim genelde kapıcısı olsun. Beş oda olsun. Ya da duvar kâğıdı olsun. Her şeyi olsun istiyor. Kadının da Nurcudur sözde. Aslında Nurculuk mevcut duruma bir reddiyedir. Bu reddiyeyi yapamıyorlar aynen öyle" (5. Görüşmeci-Yeni Asya, Ş. Urfa).

Araştırma kapsamındaki görüşmecilerden birisi Risale-i Nurların daha önceleri imanı kurtarmaya yönelik ciddi bir mücadeleye girdiğini, şimdilerde ise dünyevileşmenin emarelerinin dindarlara sirayet ettiğini, bunu defetmek için gerek şahsi, gerekse de cemaat olarak bununla ciddi bir mücadeleye girildiğini, bir vicdan muhasebesi verildiğini ifade etmektedir. Dünyadaki imtihanımızın sırrı gereği, 'şimdi', 'burada', 'hazır' olan dünya nimetlerini arzulayan, oldukça etkili bir nefsi emmareminin olduğunu ve onunla mücadelenin imansızlıkla mücadele etmekten daha zor olduğunu belirtmektedir.

"Zaten zorluk burda. İmtihan burda. Şimdi biz onu kendi aramızda değerlendiriyoruz. Bu seküler anlayış, dünyevileşme dindarlara da tesir ediyor diye üzülüyoruz. Üstat hz de bunun esaslarını söylediği gibi lahikalarda uyarılarda da bulunuyor. Yani bir mücadele var. Bir vicdan muhasebesi yapıyoruz. Hem şahsen hem de cemaat olarak ve bir şey daha söylemek istiyorum. Eskiden Risale-i Nur imansızlığa karşı muhteşem etkili mücadele etti. Şimdi imansızlık artık revaçta değil dünyada. Nakavt oldu Şimdi revaçta ne var ahlaksızlık yani seküler anlayış. Peki, Risale-i Nura ihtiyaç azaldı mı? Çoğaldı mı? Ben diyorum ki çoğaldı. Yani şeriat ilanı olsa bitti mi Risale-i Nurun işi. Vallahi bitmedi... Çünkü imansızlığı

⁸ Medeniyet kelimesinin ilk harfi olan 'M' harfi kaldırıldığında geriye kalan 'deniyet' kelimesi 'alçaklık', 'aşağılık' anlamına gelir. Said Nursi günümüz batı medeniyetinin olumsuzluklarından söz etmek için bu ifadeyi bilerek kullanmıştır.

halletmek mümkün ve kolay buna göre. Ama seküler anlayışın sefahati tabi. Çünkü imtihan sırrı gereği çok etkili bir nefis var. Çünkü nefis hazır lezzete meftun, ona talip. Onun için onla baş etmek daha zor. Onun için şimdi Risale-i Nurdaki iman hakikatlerine çok daha fazla ihtiyaç var...” (20. Görüşmeci, meşveret, Gaziantep).

Eskiden Nurcularda ciddi bir fedakârlık duygusunun olduğu, dünyaya pek meyil etmedikleri, fakat şimdilerde cemaatin görece olarak ekonomik anlamda refaha kavuşmasının bu duyguyu törpülediğini, ehli dünya olarak tanımladıkları kimselere benzemeye, onların hayat tarzlarının benimsenmesine neden olduğu da ifade edilmektedir.

“Yani günümüz Nurcuları biraz maddileşmiş. Yani onlarda daha çok böyle dünyevi zevklerden istifade etme, ehli dünya gibi yaşama, maalesef özellikle 80 ihtilalinden sonra, bu yoğun halde görüldü ve yaşanıyor maalesef. Yani tembelliğe, ehli dünyaya benzeme, dünyevi imkânlardan istifade etme. Çünkü mesela eskiden Nurcuların fedakârlığı daha fazlaydı. Adam yemezdi. İçmezdi. Giymezdi. Bu hizmete bir şeyler katayım derken, şimdi ihtiyaç çoğaldığı için israf da çoğaldığı için, yani ondan ayırıp hizmete bi elli bin lira ayırtıvereyim deme endişesi bile azalmış yani maalesef” (8. Görüşmeci-Yeni Asya, Ş.Urfa).

Bir başka görüşmeci özellikle dindar olarak tanımladığı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı dönemi boyunca sadece Nurcuların değil; Nakşi ve Kadiri gibi tarikatların dahi ciddi anlamda dünyevileşmekten etkilendiklerini ifade etmiştir. Diğer birçok görüşmecinin de ifade ettiği gibi Nurcuların da nihayetinde bu toplumun bir üyesi oldukları, bu toplumdaki bağımsız olmadıkları için onların da bir şekilde dünyevileştiğini belirtmektedir. Görüşmeci cemaatte 'vakıf'⁹ olanların tüketim, tutumluluk, israf konusunda hassas olduklarını söylemekle beraber, bunun özel bir durum olduğunu, genel anlamda cemaat

mensuplarının gündelik yaşamlarına baktığımızda bu hassasiyetin pek de görülmediğini söylemenin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

“13 seneden beri bu memlekette dindar bir iktidar yönetimdedir. Sadece Nurcular değil, herkes dünyevileşti yani. Nakşilerde dünyevileşti. Kadirilerde dünyevileşti. Yani bunu sadece Nurcular bu toplumda şey değil ayrı böyle varlıklar değil ki, ona bir şey yapalım Nurcular dünyevileşti... Tabi dinci bir dünyevileşme. İsrâf burada da arttı yani... Paralı olanlar paralandı aynı. Bir nevi öyle oldu. Hususi bir mesele böyle vakıf tarzı şey yapanları çok fazla şeyde değil ama içtimai hayatta biz şunu şuradan biliyoruz mesela. Bu katıldığımız okuma programında yemek konusunda bile Bediüzzaman'ın iktisadını kurmamız durumunda şu cemaatin yarısı burada kalır mı kalmaz mı onu düşünmek lazım. İki gün aynı yemeği versek acaba iktisat desek ne kadarı kalır ben dâhil bilmiyorum yani” (30. Görüşmeci, Nesil Manisa).

Bir başka görüşmeci Müslümanların hem yoklukla hem de varlıkla imtihana tabi tutulabildiğini, Nurcuların günümüzde artık varlıkla imtihan olduklarına inandığını, fakat kendisi dâhil Nurcuların birçoğunun bu imtihanı layıkıyla pek veremediklerini, asli olan vazifelerinden gittikçe uzaklaştığını ve gittikçe dünyevileştiğini itiraf etmektedir.

“...Eğri oturup doğru konuşalım. İğneyi kendinize çuvaldızı ele batırın diye atasözünden hareketle, bizde maalesef dünyevileşmenin içerisinde girmiş gibiyiz diyebilirim. Çok büyük bir tehlike nur talebeleri için bu. Yani meyl-i rahat diyor üstat buna ve bu asrın en büyük tehlikelerinden biri olduğu söyleniyor ve doğru hakikaten. Yoklukla imtihan, bir de varlıkla imtihan var. Müslümanlar bence şu anda varlıkla imtihan ediliyor. Yani son model arabalar, en iyi evler, daha iyisi, daha iyisi maalesef bizi fakirleştiriyor. Asli vazifemizden uzaklaştırıyor. Bir nur talebesinin asli vazifesi iman, kuran hizmetidir. Muhtaç gönüllere bu imani hakikatlerin ulaştırılmasıdır. Yegâne vazifesi budur bu olmalıdır bence. Maalesef oradan uzaklaşıyoruz. Dünyevileşiyoruz. Dünyevi metaların peşinde koşarken asli vazifemizi bende dâhil olmak üzere unutupuyoruz” (34. Gö-

⁹ Bazı cemaat mensuplarının temel asgari geçimlerini sağlayacak oldukça cüz'î bir parayla, genellikle evlenmeyip cemaat evlerinde kalarak, talebe yetiştirmeye, İslami ilimleri öğrenmeye kısaca cemaate hizmet etmeye kendilerini vakfetmektedirler.

rüşmeci, Nesil Manisa).

Her ne kadar Nurcuların azımsanamayacak bir kesimi dünyevileşmiş olsa da, kendilerini bu dünyevileşmeden korumaya çalışan kişilerin olduğu da zikredilmektedir. O yüzden dünyevileşmenin tüm Nurcular için geçerli olamayacağı birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca Nurculardaki dünyevileşmenin onların deyimiyle ehli dünyaya nazaran daha sınırlı olduğu, daha kanaatkâr oldukları ve daha dikkat ettikleri de vurgulanmıştır.

“Maalesef bu özeleştiriyi bütün hocalar yapıyor. Mesela bizim bir abi vardı diyor gardrobumuzu açtığımda ceketi yerleştirmek için diğerlerini iterek ancak yerleştiriyoruz diyor. Bütün Nurcular için bu söylenemez tabi. Bu fedakârlığı taşıyan Nur talebelerini de görüyorum. Belki evinde haftada bir ya da ayda bir ancak et bulabilen insanlar. Buraya aidat vermesi gerekiyorsa bunu ihmal etmedi. Belki her sene hacca gitme imkânı var. Hac parasını hizmete verip de o fedakârlığı yapan insanlar var. Yani nur talebesinde, Risale-i Nur okuyan bir insanın dünyevi manada ehli dünya gibi sefahat içerisinde olamaz zaten. Cemaatte zaten buna sıcak bakmıyor. Yani çokta böyle cemaatimiz şimdi modernitenin getirdiği şeylerden bir tanesi nedir. İnsanı bireyselleştiriyor yani sosyal ortamdan koparıyor. Cemaat ruhu bunu kırıyor. Cemaatin en büyük topluma bakan veçhelerinden birisi budur. Yani insanın bireyselliğini kırıp, o şahsı dar kalıplardan çıkarıp, insanlığa açık bir hale getiriyor. Dolayısıyla cemaatten birinin kadın ve erkeğe açık bir plaja gitmesi, tatil ortamına gitmesi ve ya ehli dünya gibi yaşaması veya diyelim insanları aldatması gibi bir ortam olmuyor olsa da mahdut (sınırlı) kalıyor” (4. Görüşmeci-Meşveret, Mardin).

Görüşmecilerden biri de kendisini rahatsız edecek düzeyde lüks bir yaşam süren Nurcu görmediğini, bu anlamda israfı varan bir dünyevileşmenin olmadığını düşünmektedir. Sadece söz konusu siyaset olduğunda dünyevileşebildiklerini ifade etmiştir. Nurcuların alt gruplara ayrışmasındaki temel nedenin genelde siyaset olduğunun ifade edilmesi,

görüşmecinin siyaset söz konusu olduğunda dünyevileşebildiklerini söylemesini doğrulamaktadır.

“aşırı dünyevileştiklerine inanmıyorum. Ben bu konuda iyi görüyorum Nurcuları. Bir tek siyaset oldu mu siyasi konuda dünyevileştiklerini görüyorum... Tabi mutlaka cemaatten cemaate kişiden kişiye değişen bir şey. Ama genel olarak beni rahatsız edecek ölçüde zengin ihtisamlı yaşayan Nurcu görmedim. israfata varan bir dünyevileşme görmedim” (35. Görüşmeci, cemaatsiz Nurcu, İstanbul).

Bazı görüşmecilerin cemaat üyelerinin farklı kişilerden oluştuğunu, homojen olmadıklarını bu yüzden cemaatin dünyevileşmesi diye bir şeyin afaki olacağını ifade etmektedirler. Bir görüşmeci iyi bir araba veya eve sahip olmak istemenin, bunun için çaba harcamanın bir dünyevileşme emaresi olup olmadığını tartışılabileceğini ifade etmektedir. Dünyevileşmenin sınırının kişiden kişiye değişiklik gösterdiğini de ifade etmektedir. Kimileri için bu kıstaslar dünyevileşme için yeter sebepken, kimileri içinde değildir.

“Yani şimdi belli başlı şeyler var. Mesela çoğu insan iyi bir arabaya binmek istiyor. İyi bir evde oturmak istiyor. Onun için uğraşıyorlar çabalıyorlar. Bunlar dünyevileşme sayılır mı sayılmaz mı? Sınırları nedir? Farklı şeyler. Kişiden kişiye değişir” (42. Görüşmeci, Yeni Asya’dan Ayrılmış İstanbul).

Bir başka görüşmeci nur cemaatinin çoğunluğunu kamu kurumlarında memur olarak çalışanlar oluşturduğu için haliyle para biriktiremediklerini ve ayı zar zor getirebildiklerini ifade etmektedir. Bu durumun ister istemez tutumlu olmayı ve fazla israf yapmamayı zorunlu kıldığını, bu yönüyle bu kesimin aşırı tüketimde bulunduğu, tüketim kültürünü benimsediklerinin söylenemeyeceğini belirtir. Nurcuların küçük bir kesimi oluşturan zenginlerin ise her ne kadar İslam dininin belirlediği sevadı azama (toplumun ekseriyetinin iktisadi anlamdaki yaşam standardı) uyulmasa da, zaman zaman israfta bulunulsa da ve tüketim kültürünün içerisinde

girilse de, azami ölçüde dikkat edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.

Görüşmeci cemaat mensuplarının nihayetinde bu toplumun bir üyesi oldukları, toplumla içi içe yaşadıkları için, toplumda temel bir problem haline gelen israf ve tüketim çılgınlığından kısaca dünyevileşmeden etkilenebildiklerini kabul etmektedir. Bu etkilenenin zaman zaman cemaat mensuplarında bir psikolojik gerileme yol açtığını da ifade etmektedir.

Görüşmeci dünyevileşme konusuna cinsiyetçi bir yaklaşımda sergilemektedir. Cemaat mensubu kadınların erkeklere nazaran daha fazla dünyevileşme eğilimi içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ev ile ilgili yapılan fazladan harcamaların, israfın genellikle daha çok cemaat mensubu kadınlar tarafından gerçekleştirildiğine şahit olduklarını ifade etmektedir.

“Nur camiası içerisinde memuriyeti çok yoğun bir biçimde olan bir kitle var. Yani benim muhatap olduğum kitlenin hemen hemen yüzde 70 i, mübalağa etmeyeyim de yüzde 70 i memur. Yani memurdan maksadım burada şu. Daha çok tüketen para üzerinden yani bir ayı zar zor geçiren anlamında. Oralarda iktisatta bir sorun görmedim. Ama varlıklı ve zengin olan insanlarda ise, şöyle bir ölçüsü var İslam’ın. Zekât verildiği sürece bir problem yok tüketimde. Ama orada da Sevad-ı Azam diye ölçüsü var şeriatın. Ona çok riayet edildiğini söylemek mümkün değil. Kadınlar tabii gördüklerinden etkilenebilirler. Yapı itibarıyla onu sizin evinize taşımak istiyor. Yani evinizde var olan normaldeki sade bir konfor daha nitelikli ne bileyim yeni marka bir kısım koltuklarla, yeni format bir kısım halılarla değiştirilmek isteniyor. Erkekleri bu konuda zorluklar çektiğini biliyorum. Ev eşyalarından tutunda efendim araba modellerine, kıyafetlere kadar varan o sürekli hani tüketim çılgınlığına teşvik eden dünya, seküler mantık, dünyevileşme mantığından tamamen kurtulabildiğini söylemek mümkün değil. Hatta bunu belki biraz daha dindar ve mütedeyyin insanın çağdaş ve modern görünümünü anlamında bir psikolojik problemle beraber de yaşadığını fark ediyorsunuz zaman zaman. Bunu inkâr etmek

mümkün değil. Ama kendi âlemimizde yine orada şöyle bir mukayese yapmak gerekirse olabildiğince buna dikkat edildiğini görüyorsunuz olabildiğince” (29. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

Görüşmecilerden biri Nurcuların Risale-i Nurları iyi okuduklarını fakat bunu hayatlarına tatbik etmede gaflete düştüklerini, direnç noktaları oluşturmakla beraber bir dünyevileşme içerisine girdiklerini ifade etmektedir.

“Direnç noktaları olmakla beraber ciddi mana da dünyevileşiyorlar yani... Risaleleri iyi okuduklarını düşünüyorum ama pratik hayata bunu geçirmekte gaflete düştükleri düşünüyorum” (43. Görüşmeci, Yeni Asya’dan ayrılmış, İstanbul).

Dışarıda gürül gürül akan, büyüdü bozulmuş dünyadaki keşmekeşliğe, anlam yitimine ve seküler modernliğin sunduğu yaşam tarzına alternatif sunma adına, dini cemaatler kolektif bir ruhla ve bir dayanışma ağı içerisinde, mensuplarının davranışlarını kontrol etmekte ve biçimlendirmektedir. Dini cemaat mensupları da sırf bu nedenlerden ötürü davranışlarının kontrol edilmesine ve biçimlendirilmesine gönülden rıza göstermekte, bireysel olmaktan kaynaklanan haklarından bilerek feragat edebilmektedirler.

“Cemaat şu yönden önemlidir. Mesela ben kendimden bir örnek vereyim. Bizim kahve hayatımız, oyun ondan sonra İslam’ın hoş görmeceği oyunlar falan vardı. İçki içtiğimiz bir ortamdan geldik biz. Ben cemaati şu yönden çok benimsiyorum. Kişi bu cemaate belirli kişileri tanımaya başlayınca, cemaatten birileri beni görür diye utanmaya başladım. Ben cemaate gelip sonra tekrar kahveye gidip oyun oynuyordum. Günah işlemeye devam ediyordum. Fakat kimse bana neden kahveye gidip oyun oynuyorsun diye söylemedi. Ona rağmen bir utanç insanın içinde oluyor. Kendi kendine ne derler otokontrol sağlıyor ve bir çevre ediniyorsunuz...” (23 görüşmeci, Nesil, Manisa).

Yukarıdaki ifade de cemaatin otokontrol sağlama işlevi devreye giriyor. Kişinin olumsuz bir davranışı yapmak isteyip te cemaatten birileri görür diye utanıp yapmama-

sı, yani cemaatin, kişinin nefesine uyup olumsuz davranışlar sergilemesine engel olmasını oldukça olumlu bulmaktadır.

Helal Dairesi Keyfe Kâfidir

Seküler modernliğin girdiği krizden çıkmak ve meşruiyet sorununu aşmak için kendisini artık dinsel formlarla ifade ettiği ifade edilmektedir. Bunu tüketim kültürü sayesinde dini değerleri gerçek anlamlarından çıkartıp, sembolik nesnelere dönüştürerek ve kendisini dini formların içine gizleyerek yapmaya çalışmaktadır. Bu şekilde dinsel içerikler modern yaşamın kullanımına sunulmaktadır. Bireyler artık dinsel değerleri ve normları, seküler modern durumları gündelik hayat pratiklerinde aynı anda tutabilmektedirler. Bunun en iyi örneklerinden birisi olarak görüşülen Nurcuların birçoğunun İslami konseptte uygun denize sıfır lüks otellerde 'helal' tatil anlayışına sahip olmasını verebiliriz. Şu an mevcut deniz turizmi ve lüks otellerde tatil anlayışı seküler bir durumu çağrıştırırken, İslami konseptte uygun 'helal' turizm ise dinsel olanı çağrıştırmaktadır. Nurcuların birçoğu için lüks otel olması, orada sınırsız yiyecek ve içeceklerin tüketilmesi, günün çoğunu plajda ve eğlenceye ayırması sorun teşkil etmemektedir. Tek sorun 'İslami konseptte uygun olup olmamasıdır. Yani tüm zamanı plajlarda eğlenmeyle geçirirken kadın ve erkeğin ayrı olması, kadının 'haşema (tesettür mayo)' giymesi sorunu çözmektedir. Sekülerleşmeyle dinseliliğin bir dönüşüm yaşadığı gerçek olmakla birlikte; bu dönüşümün dinin özüne ilişkin bir değişimi ne kadar etkilediği ile ilgili elimizde yeterli bilgi mevcut değildir.

"Bana göre ihtiyaçtır gidilebilir. İslami konseptte ise tabi işte bana göre ihtiyaçtır. Oraları bizim de görmemiz lazım bizim de istifade etmemiz lazımdır. Ben oralara gitmişim nasıl gitmişim ama sabahın dördünde denize girmişim. Millet yokken böyle sefahat başlamamışken ben gitmişim. Orda denize de girmişim, görmüşüm oraları ama dediğim gibi rahat rahat vaktinde kullanamıyorsunuz ama" (7. Görüşmecisi-Meşveret, Ş.Urfa)

"Tacunnisa diye bir otel vardı. caprise daha eskiden gittim bir iki sefer gittim de uzun zamandır oraya gitmemiştim. Yani o açıdan bizim Müslümanlar olarak dışarıda rahat gezemiyorsun yani. Antalya gibi yerde olsun. Alanya taraflarında falan insanlar öyle yani dışarıdan çok fazla turist geldiği zaman. Bizim cemaatten giden çok. Biz başka otellere gitmiyoruz şimdi bu İslami oteller belki bundan 10 15 sene öncesi çıktı. Ondan evvel yoktu..." (26. Görüşmecisi, Nesil, Almanya).

Said Nursi'nin 'Helal daireisi keyfe kâfidir' sözü oldukça tekrarlanmaktadır. İnsanların bu dünyada da harama girmemek kaydıyla istifade etmeleri gerektiği dillendirilmektedir. Tarikatlardaki gibi dünyadan elini ayağını çekme davranışı görülmemektedir. Zaten öyle olmaması gerektiğine yönelik bir kanaatte mevcuttur.

"Valla Urfa sıcak bir memleket. Böyle deniz kenarında serin bir yerde, İslam'a uygunsuz neden olmasın. Dedik ya 'helal daireisi keyfe kâfidir' harama girmemek kaydıyla her şey o gözle bakıyorum" (10. Görüşmecisi-Yeni Asya, Ş.Urfa).

Bu tür tatil anlayışının, İslami konseptte uysa bile, dava ruhu olan insanların tasvip etmeyeceğini söyleyen görüşlerde vardır.

"Bizim cemaatimiz etkilenmedi o tür şeylerden. O şahıslar daha çok böyle siyasi şeye açık olan kişiler bilemiyorum. Yani o tarz şahıslara belki hitap ediyor. Mahremiyet olsa da sıcak bakmıyoruz biz. İnşallah ta olmaz. Şu an durumu çok iyi olup o şuurda olan insanlar biliyorum. Ha gezme var. Alıyor çocuklarını Karadeniz gezisine çıkıyor. Mesela bu bayram tatilinde burada birkaç abi bu şekilde yaptı... Yani bu tatil yüzmek plaj manasından ziyade bir gezi. Oradaki hizmetleri görmek, tecrübe edinmek, oradaki insanlara sahip çıkmak, teşvik etmek manasında oluyor. Yani dava ruhu olan bir insanın bu gibi şeylere vakit ayırması herhâlde onun için çok malayani (boş) olur yani" (4. Görüşmecisi-Meşveret, Mardin).

Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı

Seküler modernlik kendi yaşam tarzını medya olarak tanımlanan kitle iletişim araçlarıyla meşrulaştırır ve yaygınlık kazanır. Bu sayede toplum üyelerinin beğenileri, gün-

delik ihtiyaçları, boş zamanları ve eğlenme şekilleri bir dönüşüme uğramaktadır. Giddens bireylerin tutum ve davranışlarının, özellikle tüketim kalıpları edinmelerinde kitle iletişim araçlarının büyük bir rol oynadığını ifade etmektedir (2000, s. 388). Toplumsal dönüşümü sağlayan bu araçlar sayesinde seküler modernlik gündelik yaşamda etkin bir şekilde yerini almaktadır. Bu anlamda Nurcuların medyayı ne kadar kullandıkları seküler modern yaşam tarzından ne kadar etkilendiklerini belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Nur cemaatinin bir "metin cemaati" oluşu kitle iletişim araçlarını yoğun bir şekilde kullanmalarıyla ilgisi vardır. Nurcu grupların büyük bir çoğunluğunun basılı yayın organlarının olduğu söylenebilir. İslami bir kimlik edinmede ve cemaatin öğretisini/mesajlarını gerek kendi mensuplarına gerekse de başkalarına aktarmada ve mensuplarının toplumsal olayların yorumlanmasında ortak bir bilinç etrafından kenetlenmelerini sağlamada kitle iletişim araçları oldukça etkili bir yoldur. Kitle iletişim araçlarının kullanımı geleneksel ulemanın etkinliğini azaltmış, yeni modern kentli Müslüman aydınların doğuşunu sağlamıştır. Kitle iletişim araçlarının kullanımını aynı zamanda paradoksal bir şekilde geleneksel bilginin üretilmesini ve yayılmasını dünyevileştirmiş, kendi içinde bütüncül bir yapı arzeden islami söylemin çoğullaşmasına, farklı seslerin çıkmasına ve Nurcu grupların bir farklılaşma içerisine girerek bölünmelerinin artmasına da neden olmaktadır (Yavuz, 2008, s. 143-145).

Görüşülen Nurcuların neredeyse tamamında cep telefonu, sosyal medya hesapları ve televizyonun olması ve bunları etkin bir şekilde kullanmaları, Nurcuların modern yaşam tarzından oldukça etkilendikleri, modern kültürün bir parçası olmaya çalıştıklarını bizlere göstermektedir.

"Televizyonda haberleri izliyorum genellikle bir de 'diriliş' şu andaki Türkiye'nin artık olmazsa olmazı oldu ona bakıyorum" (17. Görüşmecisi, Nesil, Manisa).

"Televizyon izleniyor tabii. Haberlere oturduğun zaman başından kalkamıyorsun. Haberler olsun bazen diziler çıkıyor diziler derken vakit çok geçiyor" (26. Görüşmecisi, Nesil, Almanya).

64 yaşında ve oldukça eski bir Nurcu olan bir başka görüşmecisi, tarikat mensuplarının aksine televizyonu yoğun bir şekilde izlemesi, dizileri ve maçları takip etmesi, Capri-se gibi lüks otellerde tatilini yapması, Türk sanat müziğini dinlemesi, kadın müzisyenleri takip etmesi modern yaşam tarzıyla ne kadar içiçe olduğunu bizlere göstermektedir.

"... Ben evimdeki tv nin haberlerine bakarım. Ama haber özetlerine baktıktan sonra, önemli haberse tafsilatına bakarım... Farklı kanallardan da olsa aynı haberlere bakmam. İkinci baktığım şey haber programları var. Konusu bazen siyasi oluyor. Bazen başka konular olabiliyor. Onlardan kendi telakkime göre çok önemli bulduklarına bakarım. Üç dinlenme amaçlı mesela şeyleri izliyorum akşamları müsaitsem. 'Diriliş Ertuğrul', 'Payitaht Abdülhamit' bunun gibi ciddi dizileri izliyorum. Bir de kaliteli maçlar varsa biraz da böyle kaliteli maçlara bakarım" (20. Görüşmecisi, Meşveret, G. Antep).

Görüşülen Nurculardan birisi daha öncesinde televizyonlarda kendi değerlerinden oldukça kopuk diziler olduğunu, fakat son zamanlar da bilhassa devlet eliyle (TRT'de) kendi değerlerine uygun, arzu edilen dizilerin çıktığını ve ailecek izlendiğini ifade etmiştir. Bu durumu dindarlarında artık kendilerine uygun programları izleyebilmelelerine olanak sağlanması açısından olumlu olarak okuyabilsek te, sekülerizmin ve kapitalizmin kendisini dini ve kültürel formlara dönüştürerek dindar bireyleri de tüketimin içerisine dâhil ettiği şeklinde bir okuma yapmamız da mümkündür.

"... İzlemiyor desek şey olur. İzliyorlar. Onlar da müspet programları yengene bir şey demeye gerek yok. O zaten seyredeceği programı biliyor... Son yıllarda bu devletin şeyi ile ölçülü diziler çıkmaya başladı. Biz önceden böyle yabancıların dizilerini seyrettiğimizde hep üç beş tane dizide iki üç tane kilise papazı gösterirdi. Bizde

neden bu yok diyorduk. Şimdi TRT'nin bir hassa devletin şey yaptığı dizilerde onu ön plana çıkarılmışlar. Bir namaz sahnesi var veya cami sahnesi var" (23. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

Görüşmecilerden birisi cemaati tanımadan önce televizyon çok izlediğini, vazgeçemediğini fakat cemaat tanıdıktan sonra bu durumdan kurtulduğunu ifade etmiştir. Cemaatin kötü alışkanlıklar diyebileceğimiz bu tür durumlardan (televizyon izleme, internet bağımlılığı gibi) kişiyi kurtarabilmede zaman zaman etkili olduğu gözlemlenmiştir.

"Kendi evimde TV vardı. Ben üniversiteye gitmeden önce çok izlerdim. Yani bu cemaati tanımadan önce çok izlerdim. TV'den nasıl vazgeçem diye şey yaparken artık bu hakikatlerle kitap okumanın (Risale-i Nur) verdiği lezzetle herhâlde. TV çok fazla izlemiyorum. Olsa da böyle bakıyorsun bir şey yok artık cezbetmiyor yani" (18. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

Görüşülenlerin neredeyse hepsi bir şekilde internet kullanmaktadırlar. İnternetin cemaat mensupları için bir zorunluluk halini aldığı rahatlıkla söylenebilir. Artık cemaat mensuplarının büyük bir çoğunluğu internetten, sosyal medyadan kendini alıkoyamamaktadır.

"İşim gereği internette çok vakit harcıyorum. Benim işim internet. Günde 12 saate kadar harcıyorum... Kişisel ihtiyaçlarım için facebooku sadece profesyonel olarak kullanmaya çalışıyorum diğer internet ihtiyaçlarımı 'reddit' gibi içerik paylaşımı, sosyal paylaşımlar youtube platformlarında harcıyorum" (40. Görüşmeci, Yeni Asya İstanbul).

"Ya ben şimdi facebook, twitter instigram gibi şeylerimin hepsini Risale-i Nur ve İslami ölçülere uygun dizayn ettim. Haliyle çok vakit ayırıyorum. Fakat ne kadar vakit ayırsam da çok verimli geçiriyorum. Çünkü mesela facebook'ta, instigram'da, twitter'da takip ettiğim yazarlar, çizerler var. Hepsi büyük düşünürler, kanaat önderleri. Haliyle twitter da zaman ayırmak benim için zaman kaybından ziyade tam tersine günlük bir ihtiyaç yani. Gündemi çok iyi okuyabiliyorum..." (12. Görüşmeci-Y.Asya, Edirne)

Görüşmecilerin çoğu interneti, sosyal medya hesaplarını cemaatteki diğer mensuplarla iletişim kurmak için de kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum yüz yüze iletişimin yoğun olarak yaşandığı cemaat mensupları arasında iletişimi gittikçe sanal bir ortama çektiği de söylenebilir.

"Yani öyle çok arkadaşlarım yok. Olan arkadaşlarım da cemaat çevresinden. Daha çok herhalde yapılan bir hizmetin görseli paylaşılması, işte cemaatle olan bağlantıların şey olması arkadaşların şeyleri takip etme o mana da yoksa öyle bir ekstra işte şunu paylaşayım, millet ne yapıyor. Bunu takip ettiğim söylenemez" (43 Yeni Asya'dan Ayrılmış, İstanbul).

Görüşülen Nurculardan birinin cemaatteki yakın arkadaşlarının çoğunun sinemaya gittiğini, hatta bazılarının sinemaya üye olduklarını, kendisinin de sinemayı yakından takip ettiğini ifade etmiştir. Nurcuların özellikle genç kesimden olanlarının sinemaya gitmeleri tüketim kalıplarına olan adaptasyonun ve İslami habitus oluşturduklarının göstergelerinden biri sayılabilir.

"Kaldığımız yurdun bu kısmında 7 kişi kalıyoruz 7 kişiden 4 ü Sinemia üyesi. Ayda 3-4 filme giderler. Ben de bu zamanlar yavaşladı ama sinemayı yakından takip ediyorum" (47. Yeni Asya'dan Ayrılmış, İstanbul).

Görüşülen Nurcuların azımsanamayacak bir kesiminin kendilerini ilahi ve tasavvuf müziğiyle sınırlandırmamaktadırlar. Seküler denilebilecek, dinle pek ilgisi olmayan popüler olan müziklerinde dinlendiği ifade edilmektedir. Bu durum cemaat mensuplarının seküler modern hayat tarzıyla bir uzlaşmaya gittikleri söylenebilir.

"Ben geçmişimden gelen işte rap dinliyorum mesela Sagopa kajmer'i çok severim" (39. Görüşmeci, Yeni Asya'dan Ayrılmış, İstanbul).

Bir başka görüşmecinin metal ve yüksek sesli müzikleri sevmesi popüler olan kültürde epey etkilendiğini ve müzik konusunda çokta İslami hassasiyetleri gözetmediği söylenebilir.

"Biraz karışık geniş bir skalada metal se-

viyorum. Takip ettiğim sanatçılar çok yok. Yüksek müzik seviyorum. Daha böyle hareketli müzik seviyorum. Ama aynı zamanda mesela klasik Türküğü de Türk musikisinden de çok hoşlanıyorum aynı zamanda. Ruh halime göre değişiyor ilgi alanım” (40. Görüşmeci, Yeni Asya İstanbul).

Toplumun genelinin dinlediği müzik türlerinin ve takip edilen sanatçıların ekseriyetinin cemaat mensuplarınca dinlendiğini ve takip edildiğini, kendileri için bunun bir beis oluşturmadığını, dinen bir sakınca teşkil etmediğini söyleyebiliriz. Bu konuda cemaat mensuplarının katı bir İslami yorum geliştirmedikleri söylenebilir.

“Yani müziğin her türüsünü dinliyoruz. Yabancı ya da takip ettiğimiz belli bir sanatçı mesela Barış Manço, ondan sonra Fatih Kısaparmak ve Türk sanat müziğinden Zekai Tunca gibi isimleri özellikle takip ediyorum” (21.görüşmeci, Nesil, Manisa).

Seküler Modernliğin Baskın Bir Formu Olarak Kapitalizm

Her ne kadar Weber başlangıçta kapitalizm için Protestan ahlakının¹⁰ oldukça önemli görse de, bir süre sonra kapitalizmin kendini devam ettirmesi için bir dini ahlaka ihtiyaç duymadığını belirtilmektedir. Kapitalizmin dini ahlaka artık ihtiyaç duymaması beraberinde toplumsal hayatın sekülerleşmesini getirmiştir. Artık kapitalizmi yönlendirenler Protestan ahlakı ile yetişmişler değil; ruhsuz uzmanlar ve kalpsiz şehvetlilerdir (Turner, 1991’den akt. Duran, 1995). Yeni kapitalist anlayış, üretimden ziyade haz ve tüketim odaklı bir hale gelmiştir (Bozkurt, 2000: 13).

Kapitalist ekonomik sistem doğal koşullardan oldukça bağımsızlaşmıştır. Dünyayı büyüden arındırmaya soyunan ve tümüyle rasyonalist olarak hareket eden bu sistem, paradoksal bir şekilde, insan rasyonelliğini de yok etmeye çalışmaktadır. Onun öngördüğü akıl insanın içinde yer almadığı bir akıldır. Kracauer’un deyimıyla ‘iç karartıcı’ bir akıldır (Frisby, 2012: 191).

İslam temelde kanaat sahibi ve tutumlu olmayı, israftan şiddetle kaçınmayı, bencilce duyguları törpülemeyi öngörürken, günümüz kapitalizmi tam tersine tüketim kültürünü, bireyciliği ve bencilce duyguları sonuna kadar ön plana çıkarmayı öngörmektedir. Bu yönüyle İslam ile kapitalizmin yan yana gelmesi mümkün değilken, Ahlaki değerlerden kendini soyutlamış kapitalizm özellikle tüketim kültürüyle tek tip bir yaşam tarzı öngöerek, farklılıkları törpüleyip yerelliğe mahkûm ederek, serbest piyasada İslami değerleri ve kimlikleri adeta metaya dönüştürmeye çalışmaktadır.

Nurcular ve Kapitalist Modernite

Nursi, bankaları kapitalist sistemin vazgeçilmezi olarak gördüğü ‘faizin kapıları’ hükmünde görmektedir. Bankanın temelde sadece İslam karşıtı olanların çıkarına hizmet ettiğini, tüm insanlığın refahının ve çıkarını gözetmediğini ve İslam’a oldukça zarar verdiğini belirtmektedir (Nursi, 2016b: 132).

Nursi’nin bankacılık sistemine karşı olmasına rağmen, o günden bu yana her ne kadar bankaların anlayışlarında değişiklik olmuş olduğunu varsaysak ta, bankaların takipçilerinin azımsanmayacak bir kesimi tarafından kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda Nurcuların çoğunluğunun modern kapitalist sistemle bir entegrasyon içerisine girildiği ve bu sistemden kurtuluşun pek de mümkün olmadığını bizlere göstermektedir.

“Bir defa kullandık o zaman iş yerim vardı sattık kapattık yani” (16. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

Bazı görüşmeciler banka kredisinin uygun olmadığını söylemesine rağmen kullanılmak mecburiyetinde kaldıklarını, birazda net olmayan ifadelerle itiraf etmektedir.

“Banka kredisi kullandım. Ama şöyle söyleyeyim... Yani şahsım adına olmasa da yani bazı şeylere şey yaptık. Aslında uygun değil yani yapmamamız lazım. Ama kredi derkene mesela kredi kartı kullanıyorum...” (31. Görüşmeci, Yeni Asya, İzmir).

“Ev alırken kullandım istemeyerek te olsa böyle bir şey yaptım. Onun dışında uzak duruyol-

¹⁰ Daha fazla üretmek, daha az tüketmek şeklinde tarif edebiliriz.

rum yani" (34. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

"İstersen bu biraz hususi kalsın buna cevap vermeyeyim" (17. Görüşmeci-Nesil, Manisa).

Banka kredisi kullandıklarını belirten görüşmecilerden bazılarının aldıkları banka kredisini faizle kredi/borç veren bankalardan değil; şeriata uygun olduğunu söyledikleri 'murabaha'¹¹ denilen yöntemle katılım bankalarından aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun modern kapitalist sistemin dindarların nazarında meşruiyet sorununu aşmak için kendini dini forma sokarak, dindar bireylerin kendisiyle uzlaşmasını sağlayarak sisteme dâhil ettiğini de söyleyebiliriz.

"Kullandım ev alırken banka kredisi kullandım. Türkiye finans bankasından faizsiz olduğu için. Faizsiz çalışan bankanın kazancı şu. Sizin adınıza evi alıyor. Sizin evden yapacağınız karı siz bankaya ödüyorsunuz. Yani o döneme kadar ödeyeceğiniz ev kirasını bankaya ödüyorsunuz. Bu şekilde İslam âlimlerinin verdiği bir fetva var. Bu bankaların sistemleri şöyledir. Finans bankaları evi alıp size veriyor. Diğer bankalar ise parayı size veriyor siz istediğiniz evi alıyorsunuz. Ama finans bankasında siz evi gösteriyorsunuz. Onlar size sizin adınıza evi alıp, siz bankaya ödüyorsunuz parayı. Bir de ödediğiniz miktar hesaptan düşüyor. Diğer bankalarda ise faizden düşüyor. Yani siz örnek veriyorum. Beş yıllığına bir evi aldınız iki yıl sonra siz iki yıllık ödemeniz hesaptan düşmüş

olarak görüyorsunuz. Ama diğer bankalarda ancak faizinden düşüyor. Siz mesela normal bankaya bin lira yatırdığınızda o anaparadan iki yüz lira düşüyor. Faizden ise sekiz yüz lira düşüyor. Finans bankasında ise anaparadan bin lira düşüyor farkı bu" (21. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

"Kuveyt Türk faizsiz kredi veriyorum dedi. Ben de ev alırken oradan kredi aldım" (20. Görüşmeci-Meşveret, G. Antep).

"...katılım bankalarını dâhil edersek, mesela Kuveyt Türk ile Albaraka'yı gibi finans kurumlarını ayırırım. Finans kurumlarında 'murabaha' diye bir sistem var. Ben şeriata ahkâmını hukukçu olduğum için o çerçevede içerisinde bilen biriyim. Geçmişte bir Arapça tahsilimde var. Dolayısıyla murabaha sistemini en uygun gördüğüm Kuveyt Türk'ten hem araba hem ev kredisi kullandım geçmişte..." (29. Görüşmeci, Nesil, Manisa).

Nursi eski Said döneminde İslam'ın yayılmasının, Allah'ın adının yüceltilmesinin artık maddi ilerleme/kalkınmaya bağlı olduğunu söyleyecek, ekonomik olarak kalkınmanın öneminden söz etmiştir.

"... Ve bu zamanda i'lâ-yı kelimetullah (Allah'ın adını yüceltme), maddeten terakkiye (maddi açıdan gelişme) mütevakkıf (bağlı); medeniyet-i hakikiyeye (gerçek medeniyet) girmekle i'lâ-yı kelimetullah edilebilir" (Nursi, 2016b: 35).

Nurcular düşüncelerinin temelini üstatlarını koydukları için sürekli olarak ona referans verdiklerinden bu konuda da üstatları gibi düşündükleri söylenebilir.

"Üstat Hz. söylüyor ilahi Kelimetullah'ın en büyük sebebi maddeden terakki etmektir diyor yani ekonomik gelişmeyle. Maksat o zaman İlahi Kelimetullah'ı muvaffak etmek ve onu muzaffer etmek için ona hizmetkâr yapmaktır." (20. Görüşmeci-Meşveret, G. Antep).

Görüşülen Nur cemaati mensupları İslam toplumların içinde bulunduğu durumu ekonomik ve bilimsel/teknolojik anlamda geri kalmalarıyla ilintilendirmektedirler. Müslümanların tekrardan geçmişte olduğu gibi söz sahibi olmasının tek yolunun ekonomik kalkınma ve ilerleme olduğu söylenmektedir. Bu anlamda ekonomik ilerleme için çaba harca-

¹¹ Güven esasına dayalı satış sözleşmeleri arasında yer almaktadır. Klasik ve Çağdaş murabaha diye ikiye ayrılır. Çağdaş murabaha katılım bankaları tarafından kullanılan yöntemdir. Bu yöntemde göre alıcı, satın almak istediği malın peşin fiyatını satıcıdan öğrenir. Daha sonra alıcı, katılım bankası tarafından bu malın alınıp kendisine vadeli olarak satılmasını ister. Katılım bankası bu malın peşin fiyatına satıcıdan alıp belli bir vade ile alıcıya satar. Burada katılım bankasının karı, satıcıya ödediği peşin fiyat ile alıcıya verdiği vadeli fiyat arasındaki farktır. Burada alıcı, malı almak için katılım bankasından nakit para alarak borçlanmamaktadır. Nakit para alarak borçlanması faize girer. Murabaha sisteminin, faizle kredi almadaki temel farklılığın, malın önce katılım bankası tarafından alınması olduğunu söyleyebiliriz <https://islamekonomisi.org/murabahavadeli-satis/> (Erişim Tarihi: 06.02.2018).

mak birçok Nurcu tarafından adeta cihat yapmak ile eşdeğer görülmektedir.

“Üstat mesela özellikle bunu üstattan cevap vermek istiyorum. Madden terakki (ilerleme) diyor. Bu dönemde Müslümanların madden terakki etmesi en büyük farz vazifesidir. Çünkü üstat artık bu dönemde bu 21 yy da siz maddi olarak ilerleyemezseniz, siz kendi şeylerinizi de veremezsiniz. Ama şimdiye kadar bize ne öğretilmişti. İslam toplumunda bir deri bir hurka tasavvuf kültürüyle biz yetişmiştik. Her şeye kanaat edeceksin ama üstat bunu da kırıyor... Bu dönemde kılıç kınına girmiştir. Hudeybiye barış anlaşmasında kılıcın kınına girmesi gibi diyor bu dönemdeki asil cihat ilimdir. Ekonomik olarak zenginleşmedir. Ama biz cihadi hala İŞİD türü gibi İslam'ı hala böyle kılıçla doğramakla görüyoruz. ...Üstadın hayali neydi Medresetü'z Zehra adında bir üniversite kurmaktı. Üniversiteler müspet hareketin, bilimin, fennin, zenginleşmenin yeridirler. Niye üniversite hayal edersiniz? Asli amacı nedir? Üniversite ne yapar? Üniversite bir toplumu cehaletten kurtarır mı, Bir toplumun ekonomik olarak yükselmesini sağlar mı, Bir toplumun zengin olmasını da sağlar mı” (5. Görüşmeci-Yeni Asya, Ş.Urfa).

Sonuç

“Modernliğin yerlileşmesi”nin en önemli sonuçlarından birisini Weber'in de ifade ettiği gibi dinsel pratiklerin akılcılaştırılması olarak ifade edilebilecek sekülerleşme (dünyevileşme) olmuştur. Müslümanların özelde Nurcuların bakışlarını artık öteki dünyadan (ahiret) giderek bu dünyaya yönlendirdikleri ifade edilmektedir.

Göle 1980'lere kadar Türkiye'nin bir rütbe toplumu olduğunu, girişimci ruha sahip olmadığını, maddiyatla/sermayeyle pek ilgilerinin olmadığını, fakat 1980 sonrası şaşkırtıcı bir şekilde maddiyata/sermayeye karşı yoğun bir ilgi duymaya başladıklarını ifade etmektedir. Görüşülen birçok Nur mensubu bu yoğun ilginin dini cemaatlerce de duyulduğu, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde birçok dini cemaatin maddi olarak güçlü duruma geldikleri belirtilmiş, bunun cemaat içerisinde dünyevileşme eğilimini

ciddi anlamda körüklediği ifade edilmiştir.

Görüşülen Nurculardan birçoğu dünyevileşmenin bu asrın önemli bir özelliği olması hasebiyle, diğer toplum üyelerinde olduğu gibi Nur cemaati mensuplarının da ciddi anlamda etkilendiklerini kabul etmektedirler. Pratikte seküler modernlikle gittikçe derinleşen ve karmaşık hale gelen bir ilişki içerisine girdikleri söylenebilir. Her ne kadar dünyevileşmeden etkilenmiş olsalar da, mensubu olduğu cemaatin dünyevileşmeye karşı bir ölçüde set oluşturduğu da ifade edilmektedir. Bu anlamda Nur cemaati mensupları, diğer toplum üyelerine nazaran daha makul düzeyde bir dünyevileşme eğilimi içerisinde olduklarını iddia etmektedirler.

Görüşülen Nur mensuplarının çoğunluğunun kitle iletişim araçlarını ve sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmaları, halk kültürü tarafından beslenen fakat kitle iletişim araçları tarafından uzmanlarca ticari amaç güdülerek üretilen, halkın ciddi bir kesiminin tükettiği, giyim-kuşamdan yeme-içmeye, müzikten eğlenceye toplumun neredeyse tüm kültürel dokusuna dokunan, Daniel Bell'in kitle kültürü yerine kullandığı popüler kültürden ciddi bir şekilde etkilendikleri söylenebilir. İslami hassasiyetler gözetilmeye çalışılarak, popüler kültürün yönlendirdiği seküler modern hayat tarzına ve tüketici kalıplarına adapte olma yönünde ciddi bir eğilimin olduğu görülmüştür.

Nursi'den bu yana her ne kadar “bankacılık” anlayışlarında değişiklik olsa bile, Nursi'nin insanların refahını ve çıkarını gözetmeyen ve İslam'a oldukça zarar verdiğini söylediği, kapitalist sistemin vazgeçilmezi olarak gördüğü ‘faizin kapısı’ olarak tarif ettiği bankaların üstatlarına rağmen takipçilerinin azımsanmayacak bir kesimi tarafından kullanılması (faizle banka kredisi alma gibi) Castells'in teknolojinin de yardımıyla neredeyse tüm toplumları kuşatmış bir “ağ ekonomisi” sistemi olarak tarif ettiği modern kapitalist sistemden kaçamadıklarını, bu ekonomik sistemle bir bütünleşme içerisine girdiklerini bizlere göstermektedir. Banka kredi-

si kullandıklarını ifade eden görüşmecilerin bazılarının, faizsiz kazanç olarak gördükleri katılım bankalarından aldıklarını, bunun dinen bir sakınca teşkil etmediği şeklinde ifade de bulunmalarını, kullandıkları banka kredisini dinen meşrulaştırma çabası olarak da okumak mümkündür. Katılım bankalarından alınan kredinin, diğer bankalardan alınan krediden farklı olup olmadığı ve dine uygun olup olmadığı ise ayrı bir tartışma konusudur.

Dindar/muhafazakâr kesimin modern hayatla ve modern kapitalist sistemle olan ilişkisini belirgin bir şekilde gösteren yeni bir eğilim İslami/helal otellerdir. Hızla gelişen bu oteller, Türkiye’de gittikçe zenginleşen dindar/muhafazakâr kesimleri kendine çekmektedir. Helal oteller İslami konseptte uygun imkânlar sundukları iddiasındadırlar. Alkollü içecekler dışındaki içecekler, sınırsızdır. Kadın ve erkeklere özel ayrı havuz ve plajları, odalarda Kuran-ı Kerim, seccade, tesbih ve kıbleyi gösteren işaretler bulunmakta ve Helal sertifikalı gıdalarla hazırlanmış sınırsız yemekler sunulmaktadır. Zengin dindarların bu oteller aracılığıyla yeni İslami habituslar oluşturmaktadırlar. Görüşülen Nurculardan çoğunun bu tarz otellerde tatil yapmaya sıcak bakması ve imkânı olanların buralarda tatillerini yapmaları, seküler modern hayatla nasıl uyumlu bir hale geldiklerini ve dünyevileşmeye yönelik ciddi bir bilinç edindiklerini göstermektedir.

Wagner’ın da ifade ettiği gibi kapitalist sistemin öngördüğü piyasalar için ahlaki değerler soyut bir anlam ifade etmektedir. Onlar için biricik amaç, ürünleri parasal değerleri olan metalara dönüştürmektir. Bu anlamda modern kapitalist sistem kendi çarkını sürekli döndürebilmek için yeni metot arayışlarına gitmekte bir beis görmez. Modern kapitalizm katılım bankalarının faizsiz diye verdiği banka kredisi ve helal oteller aracılığıyla dindar/muhafazakâr kesimin beklenti ve davranış kalıplarını piyasa şartlarına uygun hale getirdiği, İslami değerleri piyasada kullanmak üzere bir metaya dönüştürdüğü ve bu yollarla

modern kapitalist sistemin dindarlar nezdinde meşruiyet sorununu aşmaya çalıştığı söylenebilir.

Görüşülen Nurcuların çoğu için ülkenin ekonomik olarak kalkınması oldukça önemlidir. Bu kalkınmanın içeriği konusunda ise çok değinilmemektedir. Yani İslam’a uygun bir kalkınma şekli diye özellikle şerh düşmemektedirler. Bu sadece kalkınmanın kendisine adapte oldukları anlamına gelmektedir. O kadar adapte olmuşlardır ki Nurcuların ciddi bir kesimi ekonomik kalkınma için mücadele etmeyi bir nevi cihat olarak telakki etmektedirler. Bu durum biraz da Protestanların, kapitalizmi geliştirirken ki ruh hallerini bizlere hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak her ne kadar birey, bir dini cemaate sığınmakla anlamsızlaşan yaşamlarına bir anlam katma gayesinde iseler de, bu durum yer yer bireyin psikolojik olarak gerilmesine ve hayal kırıklıkları yaşamasına da sebep olmaktadır. Çünkü dışarıda gürül gürül akan modern bir dünya ve onun sosyal yaşama getirdiği çoğulluk ve sekülerlik, sürekli olarak inandığı birçok dini değerle çatışabilmektedir. Birey, modern dünyanın sunmuş olduğu cezbedici nimetlerden kendini alıkoyamadığı için de, bu gerilimli hali ve hayal kırıklıkları uzayıp gitmektedir. Bu gerilimli halin sonucunda seküler ile dinsel olanın birbirlerine eklenemediklerini, birbirlerini dönüşüme uğrattıklarını ve bir tür “melezleşme”ye doğru gidildiğini söyleyebiliriz. Bu aynı zamanda paradoksal bir duruma işaret etmektedir. Bu paradoksal durum, Nur mensuplarının birçoğunun birbiriyle çelişebilecek davranış kalıpları geliştirmelerine de neden olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Anderson, B.(2007). *Hayali Cemaatler* (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Andy-Ar. (2011), *Türk Toplumunda Cemaat Algısı Araştırması*, İstanbul.
- Asad, T. (2007). *Sekülerliğin Biçimleri* (Hristi-

- yanlık, İslamiyet ve Modernlik) (Çev: F. B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları
- Avcı, Ö. (2012). *İki Dünya Arasında: İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği*. İstanbul: İletişim.
- Berger, B. L. (2002). Sekülerizmin gerilemesi. *Sekülerizm Sorgulanıyor* içinde, (Çev: A. Köse). (s.75-93). İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Berger, P. L., Berger, B. ve Keller, H. (2000). *Modernleşme ve Bilinç* (Çev: C. Cerit). İstanbul: Pınar yayınları.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J.D. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev: N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000). *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*. Bursa: Alesta.
- Charles, T. (1995). *Modernliğin Sıkıntıları* (Çev: U. Canbilen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, A. (2010). Peter L. Berger'in Modernleşme Anlayışı ve Din, *Toplum Bilimleri Dergisi*. 4 (8), 49-66
- Duran, B. (1995). Sekülerleşme-Laikleşme Süreci ve Gezegen Ölçeğinde Sonuçları. *Köprü Dergisi*. [Online] No.51.
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=215> (Erişim Tarihi: 15.07.2017)
- Erdem, T. (2001). Nilüfer Göle: Sosyoloji ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 141-158.
- Frisby, D. (2012). *Modernlik Fragmanları: Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri* (Çev: A. Terzi). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gezgin, M. F. (1988). Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 22, 183-201.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları* (Çev: E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göle, N. (2011). *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hadden, K. J. (2002). Sekülerizmden dönüş (Çev: A. Köse). *Sekülerizm Sorgulanıyor* içinde, (s. 123-161). İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Kömeçoğlu, U. (2003). *Örtünme Pratiği ve Toplumsal Cinsiyete İlişkin Mekânsal Bir Etnografi*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme Ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 13, 109-128.
- Loo, H. V. D. ve Reijen W. V. (2006). *Modernleşmenin Paradoksları*. (Çev: K. Canatan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- MacIver, R. M. ve Page, C. H. (1994). *Cemiyet* (Çev: A. Kurtkan). İstanbul: MEB Yayınları.
- Mardin, Ş. (1993). *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*. (Çev: M. Çulhaoğlu). İstanbul: İletişim.
- Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2 Cilt)* (Çev: S. Özge). İstanbul: Yayınodası.
- Nursi, S. (2016a). *Emirdağ Lahikası-2*. Risale-i Nur Okuma Programı. Envar Neşriyat
- Nursi, S. (2016b). *Hutbe-i Şamiye*. Risale-i Nur Okuma Programı, Envar Neşriyat
- Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul İz Yayınları.
- Tönnies, F. (2000). *Gemeinschaft ve Gesellschaft* (Çev: A. Aydoğan). Şehir ve Cemiyet içinde, (s. 185-217). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yavuz, M. Hakan (1995). "Yayına Dayalı İslâmî Söylem Ve Modernlik; Nur Hareketi", *3.Uluslararası Be-*

diüzzaman Said Nursi Sempozyumu, İslâm Düşüncesinin 20. Asırda Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursî, İstanbul. Yavuz, M. Hakan (2008). *Modernleşen Müslü-*

manlar. İstanbul: Kitap Yayınevi
Yelken, R. (1999). *Cemaatin Dönüşümü, Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Ökten, M. S. (2018). Dini Cemaatlerde Sekülerleşme (Dünyevileşme): Nur Cemaati Örneği, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7562>, Number: 68 Summer I 2018, p. 499-519.

